

UPPSALA UNIVERSITET

Institutionen för
kirurgiska vetenskaper

Kirurgi

Professor Ulf Haglund

Besöksadress:
Akademiska sjukhuset
Ingång 70

Postadress:
Akademiska sjukhuset
751 85 Uppsala

Telefon:
018-611 46 02

Telefax:
018-55 68 08

E-post:
ulf.haglund@akademiska.se

Dept of Surgical Sciences

Surgery

Ulf Haglund, MD
Professor of Surgery

Visiting address:
Akademiska sjukhuset
Entrance 70

Postal address:
Akademiska sjukhuset
SE-751 85 Uppsala
Sweden

Telephone:
+46 18 611 46 02

Telefax:
+46 18 55 68 08

E-mail:
ulf.haglund@akademiska.se

Spjutspetsprojektet

Undertecknad har av FoU-direktör Jack Lysholm ombetts utvärdera Västerbottens läns landstings spjutspetsprojekt ur ett landstings/sjukhus forsknings perspektiv.

Västerbotten läns landsting (nedan kallat landstinget) beslutade att år 1995 och framåt anslå 10 miljoner kronor årligen för en särskild satsning på forskning. Medlen skulle användas för att finansiera ett begränsat antal forskningsprojekt vid Norrlands Universitetssjukhus och Tandläkarhögskolan i Umeå. Syftet med denna satsning var att tillförsäkra att Västerbotten och norra Sverige skulle ha varaktig tillgång till högspecialiserad vård och välutbildade personer på minst samma nivå som landet i övrigt. Projektmedel skulle satsas på profilmråden som, där så är möjligt, kan ge för sjukvården praktiskt värdefulla resultat. Att stärka universitetssjukhusets konkurrenskraft nationellt och internationellt var ett tredje uttalat syfte med spjutspetsprojektet. Senare beslut att anslå medel till projektet har inte inneburit någon förändring i landstingets uttalade avsikt med projektet. Utvärderingen nedan har genomförts med ledning av det angivna syftet för spjutspetsanslagen. De förslag som bifogas utvärderingen avser ytterligare förbättra möjligheten att uppnå ställda mål.

Spjutspetsprojektet har således nu funnits från 1995 till 2009. Årligen har anslagits 10 miljoner kronor att fördelas på omkring 10 projekt. Varje utvalt projekt har fått anslag i storleksordning 800 – 900 000 kronor årligen under 3 års tid. Spjutspetsanslag har kunnat sökas vart tredje år och hittills således ledigförklarats vid 5 tillfällen. 10 – 12 projekt har stötts vid varje tillfälle. Två forskare har tilldelats spjutspetsanslag vid tre tillfällen och tio stycken har fått stöd vid två tillfällen. Dessutom finns projekt som, med små innehållsmässiga förändringar, fått stöd med nya ansvariga forskare. Forskningsanslagets storlek innebär att det är ett högt eller rent av mycket högt belopp som fördelas i jämförelse med vad externa forskningsfinansiärer som VR och Cancerfonden brukar kunna ge varje forskare. Att tilldelat anslag innebär ett treårigt stöd är extra värdefullt då det ger möjlighet att mer långsiktigt bygga upp en forskargrupp med t ex doktorander, post doc. forskare och laboratorieassistans i syfte att senare kunna konkurrera framgångsrikt om forskningsanslag på andra håll. Projektmedel har annonserats ut lokalt och fördelats i öppen konkurrens efter bedömning av externa sakkunniga. Det är oklart om, och i så fall i vilken utsträckning och hur, lokala strategiska hänsyn har kunnat vägas in i fördelningsprocessen.

Landstingets satsning är unikt i landet. Inget annat svenskt landsting med universitetssjukhus har ett liknande, tydligt och utvärderingsbart, projekt med syfte att stödja den lokala spetsforskningen.

De fem hittills gjorda anslagstilldelningarna

Den första omgången, 1995 – 1997, gavs anslag till 10 projekt. Flera av dem som tilldelades anslag som huvudansvariga för projekten är idag fortsatt yrkesaktiva och finns kvar i Umeå som aktiva seniora ledare för forskningsgrupper. Andra har nu gått i pension men finns kvar i Umeå som forskningsaktiva emeriti. I flera fall har mer juniora medarbetare i de i första omgången stödda projekten med tiden trätt fram som ledare i egna större forskningsgrupper i Umeå. De tio som tilldelades anslag 1995 utgör en stor del av de då mest namnkunniga forskarna kring universitetssjukhuset. En av dem som fick projektmedel denna gång har avlidit. Två av dem som uppnått pensionsåldern finns inte längre kvar i Umeå.

I den andra omgången, 1998 – 2000, gavs stöd till 11 projekt. De var helt nya projekt jämfört med första omgångens. Några av dem leddes av nationellt väl kända forskare medan enstaka projekt och huvudmän förblivit mindre välkända. I gruppen huvudansvariga finns flera som fortsatt som aktiva forskare i Umeå. Också i denna grupp finns naturligt nog flera emeriti. I gruppen som tilldelades spjutspetsforskningsanslag 1998 – 2000 finns det två forskare som senare har lämnat Umeå.

2001 – 2003 delades projektmedel ut till 12 projekt. 6 av dem som fick forskningsmedel denna omgång hade stöd också 1995 – 1997. En av de sex var 1995 - 1997 delansvarig i ett projekt som nu delats upp i två relativt närliggande studier, vilka bägge stöddes denna omgång. Av de sex är fyra fortfarande aktiva forskare i Umeå, en har avlidit och en har som pensionär flyttat från staden. Av de övriga sex mottagarna av forskningsanslag denna omgång är idag två professorer/överläkare i Umeå, en har motsvarande position på annan ort. En av de sex innehar en professur i Umeå men den tjänsten synes inte vara kombinerad med överläkartjänst. Två har överläkaretjänster och är samtidigt adjungerade som professorer vid Umeå universitet, varav en tjänstgör i Umeå.

2004 – 2006 utdelades anslag till 11 projekt. Två av anslagsmottagarna hade tilldelats projektmedel också 1998 – 2000 för till synes mycket snarlika projekt. En av dem har lämnat Umeå för tjänstgöring på annan ort medan den andre är kvar som aktiv forskare i Umeå. Av övriga 9 är idag sex professorer/överläkare, varav en på Tandläkarhögskolan, och två universitetslektorer/överläkare i Umeå. En av mottagarna har idag lämnat Umeå för tjänstgöring på annat universitetssjukhus.

2007 – 2009 utdelades medel till 10 projekt. Av mottagarna har två fått projektmedel två gånger tidigare, varav en första gången (1995 – 1997) som namngiven deltagare i projektet med annan forskare som huvudman. I bägge

fallen är det av allt att döma i stort sett en fortsättning av det ursprungliga forskningsprojektet som belönats med fortsatta bidrag. En av bidragsmottagarna har fått projektmedel vid ett tidigare tillfälle (1998 – 2000), fast den gången till annat projekt inom anslagsmottagarens ämnesområde. Av mottagarna i omgången 2007 – 2009 är sex professorer/överläkare, två universitetslektorer/överläkare, en specialistläkare och en ST-läkare.

Reflektioner, bedömningar och förslag

Spjutspetsprojektets syfte var som nämnts ovan att tillförsäkra varaktig tillgång till högspecialiserad vård och välutbildade personer, ge för sjukvården praktiskt värdefulla resultat och stärka universitetssjukhusets konkurrenskraft. Sett ur det först nämnda perspektivet kan konstateras att en mycket kraftig majoritet av de forskare som fått stöd i projektet finns kvar i Umeå idag och är fortsatt forskningsaktiva där. Många av dem deltar med all säkerhet som överläkare i den högspecialiserade vården. Det är mer svårvärderat i vilken utsträckning spjutspetsprojektet verkligen gett sjukvården praktiskt värdefulla resultat. Någon rapportering av resultat, inklusive förändringar i den praktiska sjukvården som konsekvens av forskningsresultaten, har såvitt kunnat bedömas inte utkrävts av de ansvariga för de olika forskningsprojekten. Att införa en sådan rapportskyldighet, ett till två år efter anslaget slutdatum, kunde vara värdefullt inför kommande utvärderingar. De forskningsprojekt som stötts har på ett brett vis täckt det aktuella vetenskapsområdet. Spjutspetsprojektet kan konstateras ha stärkt Norrlands universitetssjukhus konkurrenskraft såväl genom att hjälpa till att locka forskningsintresserade till Umeå som att behålla de forskare som etablerat sig där. Sammanfattningsvis kan således konstateras att spjutspetsprojektet varit mycket lyckosamt i den meningen att det väl tillgodosett de syften projektet hade då det startades.

Ovanstående har uppnåtts under de 15 år som spjutspetsprojektet funnits. Samtidigt kan konstateras att i de flesta omgångar har seniora forskare med mycket väl etablerade projekt belönats. Här finns en möjlighet att ytterligare förbättra utfallet av spjutspetsprojektet ur landstingets synpunkt. Den senaste omgången utgör ett undantag i den meningen att då finansierades inte enbart projekt med huvudansvariga på professorsnivå. Universitetets spelregler har styrt hur projektmedlen fördelats. De spelreglerna borgar ju för hög vetenskaplig kvalitet i processen, men har i olika sammanhang visats vara svåra att förena med önskemål om nyetablering och förnying och de tillgodoser inte nödvändigtvis landstingets specifika önskemål i sammanhanget. I många fall har de projekt som tilldelats spjutspetsmedel redan tidigare haft god finansiering i sina forskningsprojekt t ex genom externa anslag. Spjutspetsmedlen har därigenom sannolikt mer kommit att användas att göra mera av det som ändå skulle ha gjorts än för att finansiera nya projekt och etablera nya forskare. De projekt som tilldelats medel flera gånger exemplifierar en del av denna problematik. Det borde kanske inte vara möjligt att samma projekt stöds mer än en gång av spjutspetsmedel annat än om ur ett större projekt utvecklas ett specifikt delprojekt med egna frågeställningar? Så har

det i flertalet fall dock inte varit. Lokal kännedom innebär att ansökan genom bulvan inte borde vara möjligt. De projekt, som tilldelats flera anslag genom åren, är av hög kvalitet, men de skulle sannolikt ha drivits i Umeå förutan förnyade spjutspetsanslag och berörda forskare skulle med största säkerhet ha stannat kvar vid universitetssjukhuset i alla fall. I syftet med spjutspetsprojektet ingår inte bara att tillfredsställa tillgång på god kompetens idag. Väl så viktigt måste vara en långsiktig sådan satsning med uppbyggnad av kompetens. Det innebär att förnyring och nyetablering av forskare också måste vara viktiga faktorer. Det kan diskuteras om spjutspetsprojektet i sin hittillsvarande utformning i tillräckligt hög grad tillgodosett det kravet.

Inför kommande ansökningsomgångar föreslås att ansvariga försöker hitta metoder som underlättar att medel i än större utsträckning tilldelas nya projekt eller delprojekt och att ansökningsprocessen görs sådan att den inte enbart gynnar etablerade forskare utan att det också ska kunna finnas möjlighet för forskare under utveckling att erhålla spjutspetsmedel. Kanske ska inte alla tillgängliga medel tilldelas efter ansökningsförfarande utan en del reserveras för att användas i en mer av strategiska hänsyn styrd process? Landstingets syfte med spjutspetsmedlen skulle sannolikt än mer kunna tillgodoses om en del av projektmedlen tilldelades forskare som bedömdes med denna hjälp kunna etablera sig som forskare i stället för att alla medel tilldelas redan etablerade forskare? De forskare som på så vis med hjälp av spjutspetsmedel kunde etablera sig i forskarvärlden skulle med stor sannolikhet sedan framgångsrikt kunna konkurrera om externa anslag. Det kan vara problematiskt ur transparens- och rättvisesynpunkt att styra tilldelning av medel efter ansökan på ett vis som förhindrar att inte de som redan har mycket forskningsresurser också får detta anslag upprepade gånger. Om syftet med spjutspetsanslaget åtminstone delvis är att stimulera ny forskning och etablera nya forskargrupper borde det kunna vara en möjlighet att rikta del av medlen till specifika genomtänkta områden för att uppnå detta. Sådana områden kan variera mellan ansökningsomgångarna. Samverkan mellan preklinisk och klinisk forskning är viktigt i modern medicinsk forskning. Sådana translationella projekt har stötts med anslag i tidigare omgångar. Att anslå delar av medlen för just translationella projekt kunde övervägas. Möjligheten att kunna använda spjutspetsmedel för att rekrytera forskare till landstingets sjukvård bör också övervägas. Medel motsvarande ett eller två projekt skulle kunna reserveras för att tillsammans med universitetet användas som etableringsbidrag för forskare som rekryteras utifrån.

En rapport från forskargruppen ett år eller två efter anslaget slutdatum, dvs fyra till fem år efter det att spjutspetsanslag tilldelats, kunde vara värdefullt för kontroll och uppföljning. En sådan rapport bör vara kortfattad och standardiserad så att uppföljning och jämförelser underlättas. I rapporten bör ingå uppgifter om i vilken utsträckning sjukvården påverkats av den forskning som anslaget finansierat. Där ska också anges vilka vetenskapliga publikationer och vilka doktorsavhandlingar som producerats eller är på kommande från projektet liksom hur det nu finansieras med externa anslag.

Sammanfattning

Spjutspetsprojektet har nu funnits i 15 år. Det har varit ett mycket värdefullt stöd för forskningen vid främst Norrlands Universitetssjukhus. De mål landstinget satt upp för projektet har uppfyllts. Några föreslagna mindre förändringar i hur spjutspetsprojektet handläggs administrativt, främst hur de ledigförklaras och delas ut, skulle kunna innebära en än större måluppfyllelse.

Uppsala den 15 november 2009

Ulf Haglund
Professor i kirurgi
FoU-direktör Landstinget i Uppsala län